

STADSARCHEOLOGIE GENT

Cluster Kazemattenstraat

Archeologienota

Projectcode 2020A212

20 januari 2020

DEEL 2 – BUREAUONDERZOEK

Colofon

Stad Gent

Departement Stedelijke Ontwikkeling – Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie Gent

Publicatiedatum

20 januari 2020

Titel

Cluster Kazemattenstraat

Auteurs

Gunter Stoops

Projectnummer

2020A212

Opdrachtgever

Stad Gent, Botermarkt 1, 9000 Gent

Projectleiding

Stadsarcheologie Gent

Erkend archeoloog

Gunter Stoops, OE/ERK/2015/00013

Datum:

13-20 januari 2020

Wettelijk depotnummer:

D/2020/0341/2

Contact

Gunter Stoops

gunter.stoops@stad.gent

Tel. 09/2665773

<https://stad.gent/nl/cultuur-sport-vrije-tijd/cultuur/stadsarcheologie>

Postadres

Stad Gent – Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie Gent

Stadhuis, Botermarkt 1, 9000 Gent

Bezoekadres

Dulle-Grietlaan 12, 9050 Gentbrugge

Tel. 09 066 57 60

Inhoud

1. Samenvatting	4
2. Beschrijvend deel	6
2.1. Administratieve gegevens	6
2.2. Juridische context	7
2.3. Onderzoekskader	7
2.4. Ruimtelijke situering en huidige situatie	7
2.5. Geplande ingrepen en hun impact op het bodemarchief	11
2.6. Archeologisch potentieel	12
2.6.1. Methode en onderzoeksvragen	12
2.6.2. Fysisch geografische situatie	12
2.6.3. Bekende archeologische vindplaatsen	13
2.6.4. Archeologische indicatoren	13
2.6.5. Verstoringshistoriek	13
3. Assessmentrapport	15
3.1. Landschappelijke gegevens	15
3.1.1. Topografie en hydrologie	15
3.1.2. Geologie	16
3.1.3. Bodem	18
3.1.4. Verstoringshistoriek	19
3.2. Historische en cartografische gegevens	19
3.3. Archeologische gegevens	24
3.3.1. Beschrijving van de gekende archeologische waarden	24
3.4. Archeologische verwachting en afweging verder vooronderzoek	25
4. Relevante bibliografie	27
Thesaurus	28

1. Samenvatting

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het wegenis- en rioleringsontwerp Cluster Kazemattenstraat te Gent. Deze aanvraag behelst herinrichting van het wegdek, plaatselijk ontharding en tevens de realisatie van een gescheiden rioleringsstelsel.

De projectoppervlakte bedraagt 7578 m², het projectgebied is gelegen in de Archeologische zone 'Historische stadskern van Gent'. Een archeologienota is wettelijk verplicht en noodzakelijk.

Tijdens het bureauonderzoek werden enkele onderzoeksvragen gesteld:

- > Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
De projectzone maakt deel uit van de plek waar de Sint-Baafsabdij en Sint-Baafsdorp zich in de middeleeuwen ontwikkelden. Van rond 1540 werd op deze plek het nieuw kasteel uitgebouwd. Bij opgravingen in de omgeving werden eveneens oudere sporen/vondsten uit de Romeinse periode gedocumenteerd.
Men kan stellen dat de omgeving een beladen geschiedenis gekend heeft.
- > Zijn er gegevens gekend over de eventuele verstoring van de bodem?
Verstoringen uit het recente verleden die een impact hebben op het archeologisch bodemarchief zijn de huidige riolering met aanleggleuf en alle aansluitingen, evenals de nutsleidingen en alle huisaansluitingen. De huidige bomen blijven bewaard. Een groot deel van de werken op de schoolkaai en de voorhoutkaai vallen buiten de vesting van het Spaans kasteel. Het gaat hier om de 19de-eeuwse opvulling van de grachten. Deze zones zijn archeologisch niet interessant.
- > Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het projectgebied?
Het uitgevoerde bureauonderzoek geeft aan dat men binnen het projectgebied rekening moet houden met sporen die duiden op activiteiten in de (post)middeleeuwen en dat resten van funderingen van (post)middeleeuwse gebouwen waarschijnlijk zijn. Op de plekken waar de bodem niet door de middeleeuwse en postmiddeleeuwse activiteiten verstoord is, bestaat er kans op oudere sporen. Er zijn rechtstreekse en onrechtstreekse aanwijzingen voor menselijke aanwezigheid in de onmiddellijke nabijheid tijdens de Romeinse periode.
- > Wat is de impact van de geplande werken?
De geplande werken, in casu het ontdebellen van het rioleringsstelsel gaat dieper en/of breder dan de bestaande verstoring voor de huidige riolering.
- > Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
Op basis van het gevoerde bureauonderzoek kan gesteld worden dat er zich op het rioleringstracé naar alle waarschijnlijkheid archeologisch erfgoed bevindt. Sporen zijn gekend uit diverse periodes, gaande van de Gallo-Romeinse periode over de middeleeuwse abdijsite met omliggend Sint-Baafsdorp tot een 16de-eeuws vestingwerk. Ondanks aanwijzingen voor een postmiddeleeuwse nivellering werden in de omgeving sporen teruggevonden die tot diep in de

moederbodem gingen en waardevolle informatie aanbrachten. Ook al zullen door de aard van de werken (een smalle lineaire verstoring) slechts fragmenten en mogelijk moeilijk te kaderen archeologische sporen gevonden worden, kan men moeilijk voorbijgaan aan de kans om deze omgeving beter archeologisch in kaart te brengen.

- > Is het nodig andere vormen van vooronderzoek in te schakelen om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden?

Op basis van het gevoerde bureauonderzoek is duidelijk dat deze plek een potentieel aan archeologische informatie herbergt. Dit kan gestaafd door resultaten van archeologische onderzoeken in de nabijheid van het tracé. Andere vormen van archeologisch vooronderzoek zijn zullen hier geen meerwaarde opleveren, het potentieel karakter van de zone is gekend.

Vanuit deze wetenschap doet Stadsarcheologie Gent in het Programma van maatregelen een voorstel van verder archeologisch onderzoek gekoppeld aan de omgevingsvergunning.

2. Beschrijvend deel

2.1. Administratieve gegevens

Projectcode	2020A212
Locatie	Oost-Vlaanderen, Gent, Kazemattenstraat, Schoolkaai, Spaanskasteelplein, Voorhoutkaai
Kadaster	Afdeling 4, Sectie D, openbaar domein
Bounding Box	xMin,yMin 105527, 193906 xMax,yMax 105820, 194205
Oppervlakte percelen	7578 m ²
Oppervlakte voorziene ingrepen	7578 m ²
Onderdeel Archeologische zone	Ja, Vastgestelde archeologische zone, Historische stadskern van Gent
Reden van de ingreep	Realiseren van ontdubbelde riolering en heraanleg wegenis
Betrokken actoren en specialisten	Peter Steurbaut (historisch kaartmateriaal)

2.2. Juridische context

Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag, van een publiekrechtelijke aanvrager, voor werken BINNEN de Gentse vastgestelde archeologische zone. Volgens het gewestplan 'Gentse en Kanaalzone' ligt het project in woongebied. Het betreft hier een zone waarbij de totale oppervlakte van de percelen 300 m² of meer beslaat en de ingreep minimaal 100 m².

De oppervlakte van het betreffende perceel in casu openbaar domein bedraagt 7578 m², dit is ook de oppervlakte van het projectgebied en de verstoring. Vandaar is men verplicht een archeologienota waarvan akte toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3. Onderzoekskader

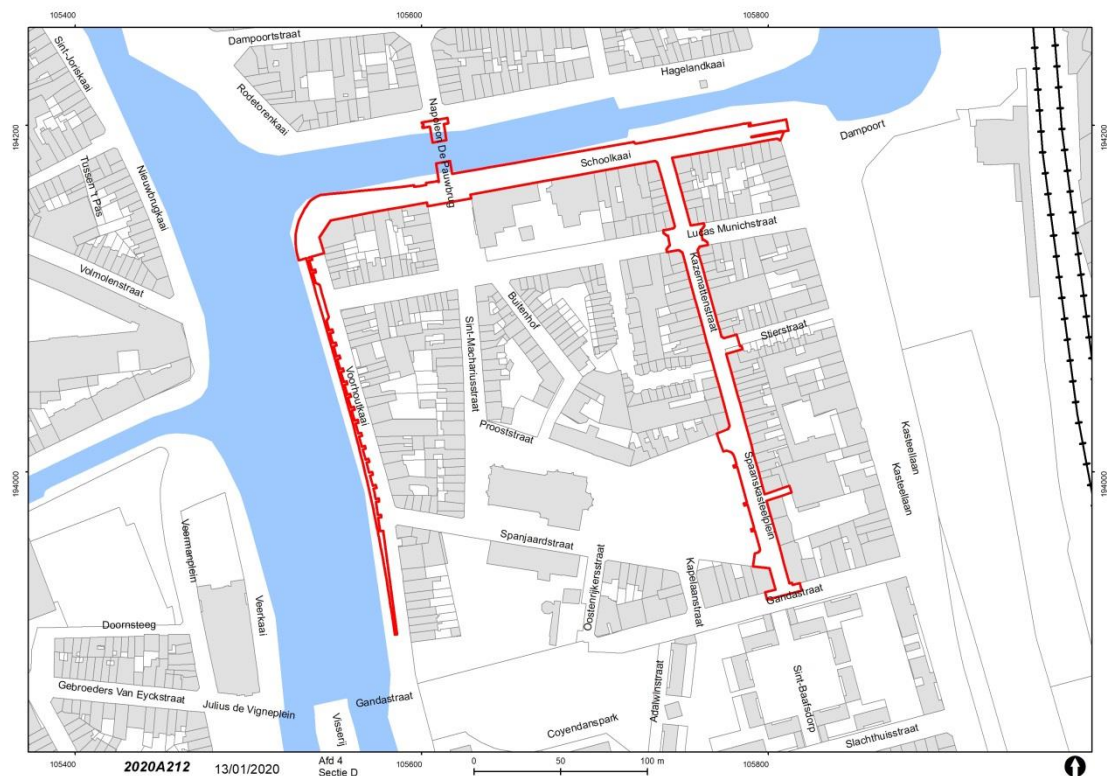
Aanleiding voor dit bureau-onderzoek vormt de heraanleg van de wegenis en ontdubbelen van de riolering in Kazemattenstraat, Schoolkaai, Spaanskasteelplein en Voorhoutkaai. Met dit bureau-onderzoek wordt de eerste stap gezet van archeologisch vooronderzoek met het oog op het bekomen van een archeologienota waarvan akte werd genomen en aldus de behartiging van de archeologische belangen binnen de planrealisatie conform het actueel Vlaams erfgoedbeleid. Finaal formuleert het archeologische vooronderzoek een beargumenteerde inschatting van het potentieel voor kennisvermeerdering van eventueel aanwezige archeologische resten binnen de grenzen van het projectgebied en hoe hiermee om te gaan in het kader van de planuitvoering.

2.4. Ruimtelijke situering en huidige situatie

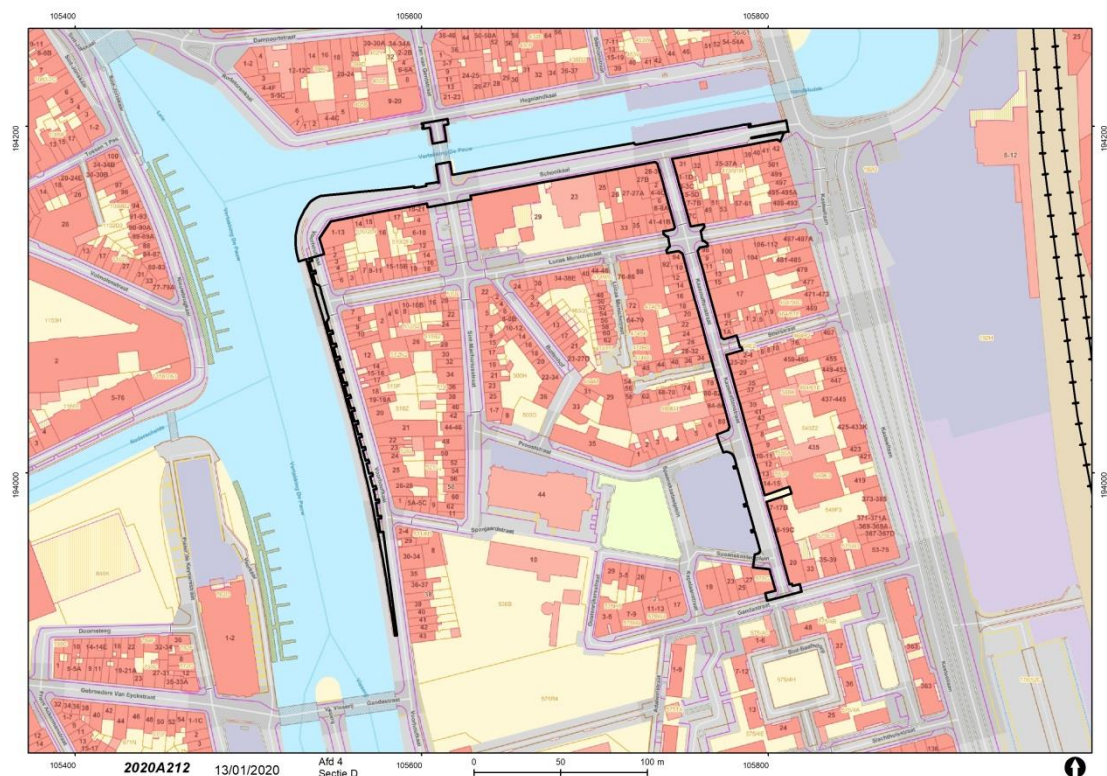
De projectzone cluster Kazemattenstraat situeert zich op ca. 0,9 km ten oosten van het historische centrum van Gent. De onderhavige straten liggen op de rand van en in het voormalige Spaans kasteel of Nieuw kasteel, daarvoor Sint-Baafsdorp met Sint-Baafsabdij. De plek kent een historisch onderbouwde bewoning vanaf de stichting van de abdij in de 7de eeuw. Archeologische vondsten tonen echter ook aan dat er op de plek of in de onmiddellijke nabijheid ook menselijke activiteiten waren in de Romeinse periode.

Het huidige stratenpatroon dateert van 2de helft 19de en 20ste eeuw. Deze nieuwe uitleg overschrijft het onderliggende zonder er veel rekening mee te houden. De Schoolkaai in het noorden en de Voorhoutkaai in het westen liggen op gedempte gracht tussen de hoekbastions, hier wordt geen verstoring van archeologisch erfgoed verwacht. Dit wil echter wel zeggen dat de werken door de noordelijke bastions gaan. De Kazemattenstraat doorsnijdt de noordelijke courtine en binnen de vesting zowel plekken waarvan uit kaarten af te leiden is dat er gebouwen stonden in de middeleeuwen evenals in de vestingperiode. Dit geldt eveneens voor het Spaanskasteelplein. Opgravingen binnen het oude Sint-Baafsdorp leren dat ook de plekken waar geen historische info over bestaat archeologisch erfgoed kunnen bevatten.

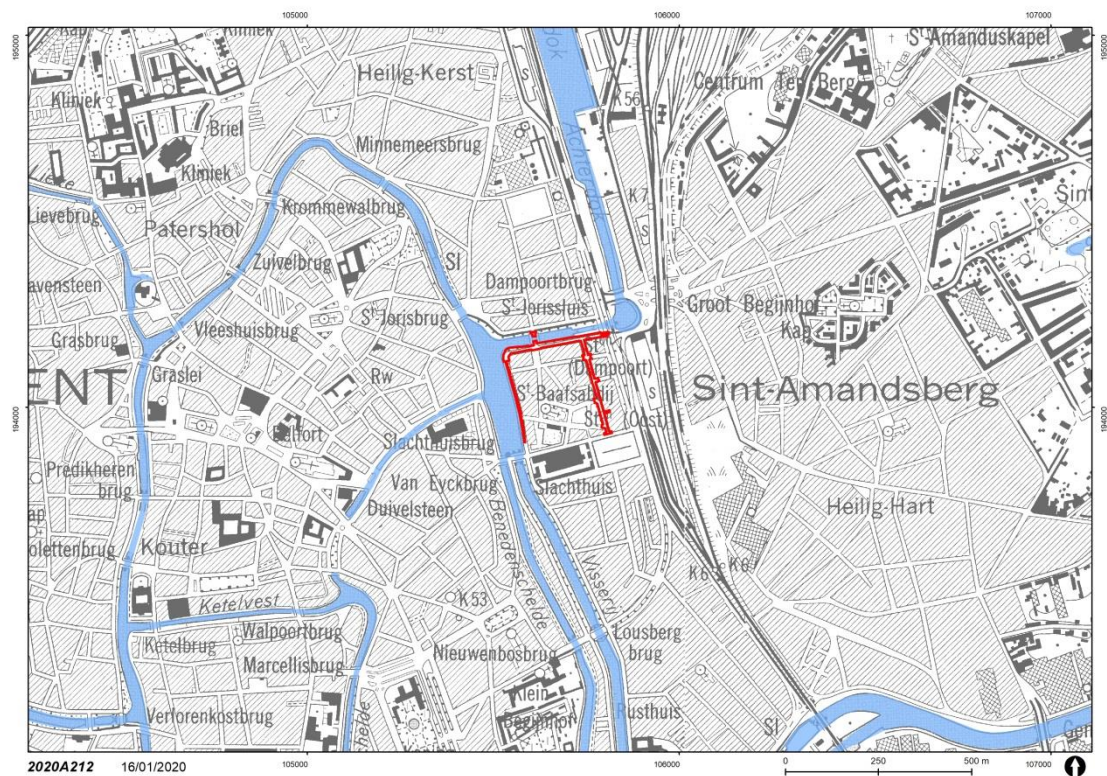
Over het hele tracé waar de nieuwe ontdubbelde riolering komt, ligt momenteel al riolering op meer dan 2 m onder het maaiveld. Op het diepste punt zal de nieuwe riolering (regenwaterafvoer) nog bijna 1 m dieper gaan. Het tracé van beide nieuwe buizen gaat ook breder dan de bestaande verstoring en beslaat het midden van de straten (breedte ca. 3m).

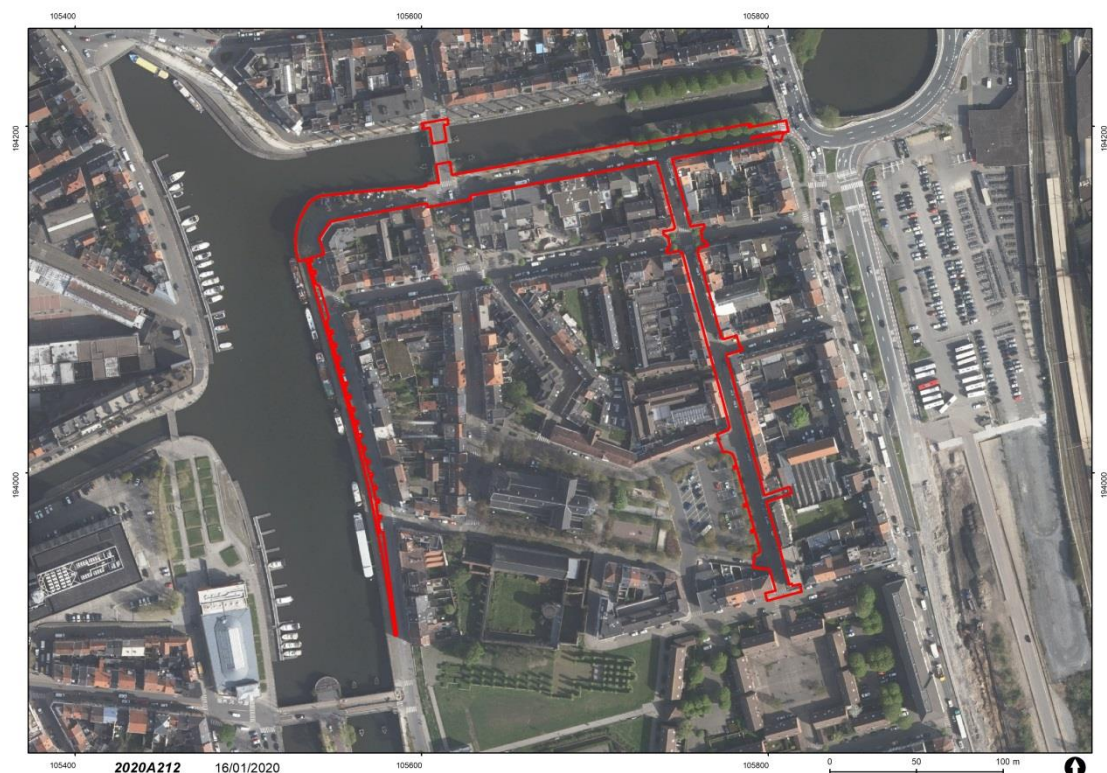
Figuur 1: Situering projectgebied op huidig kadaster (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

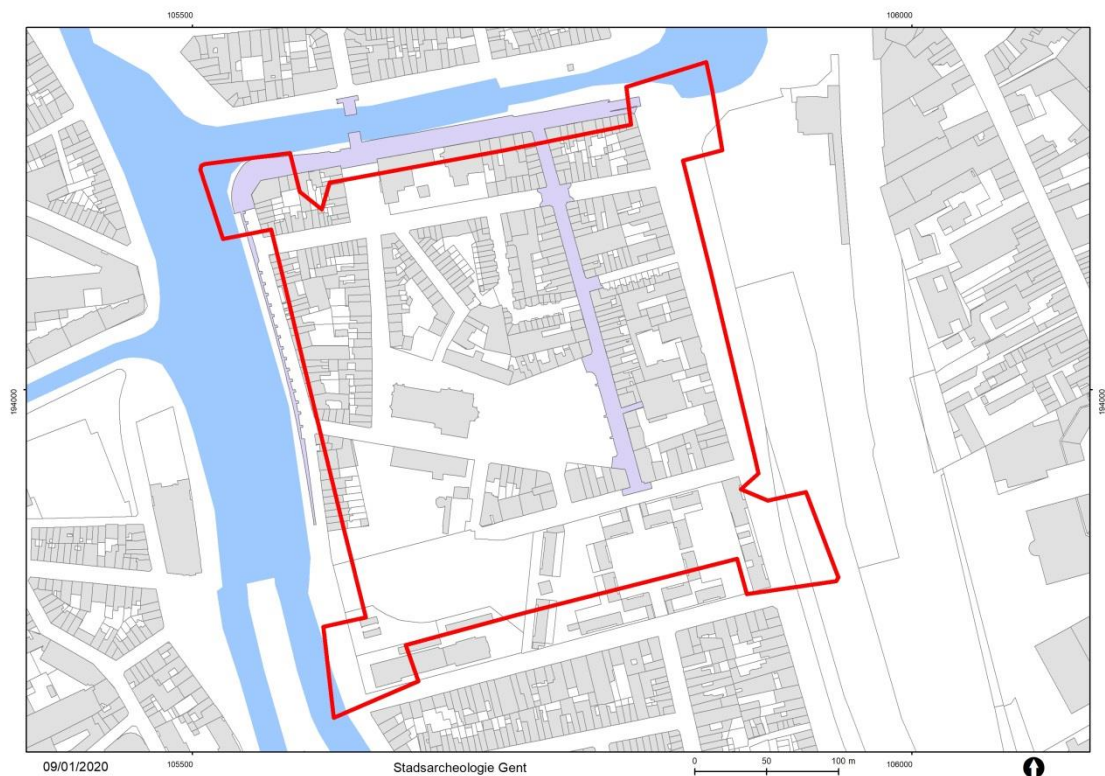
Figuur 2: Situering projectgebied op de GRB basiskaart (AGIV GRB Basiskaart & Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

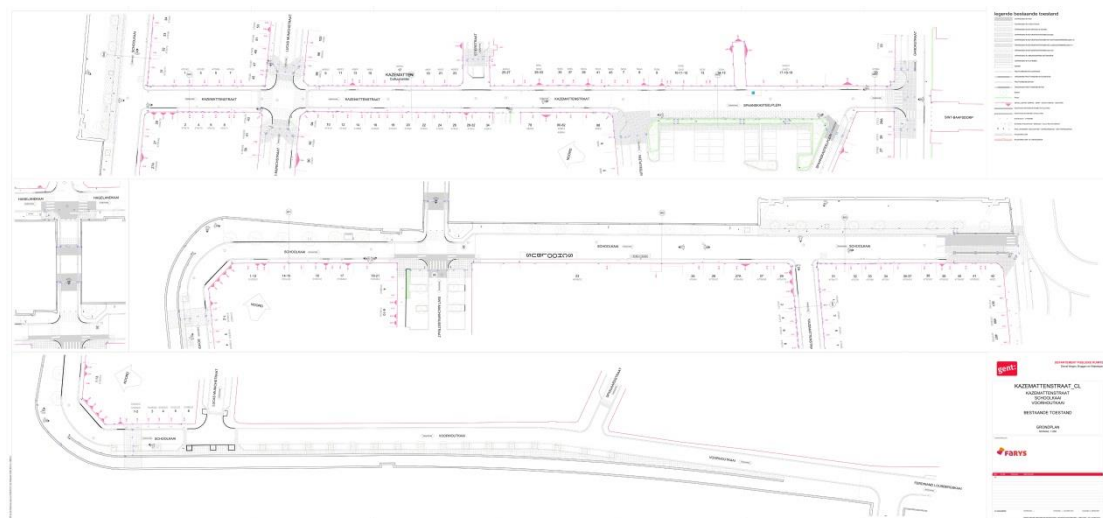
Figuur 3: Situering projectgebied op de Topografische kaart 1981 (NGI en AGIV)

Figuur 4: Situering projectzone op de orthofoto van 2018 (Eurosense Belfotop & Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

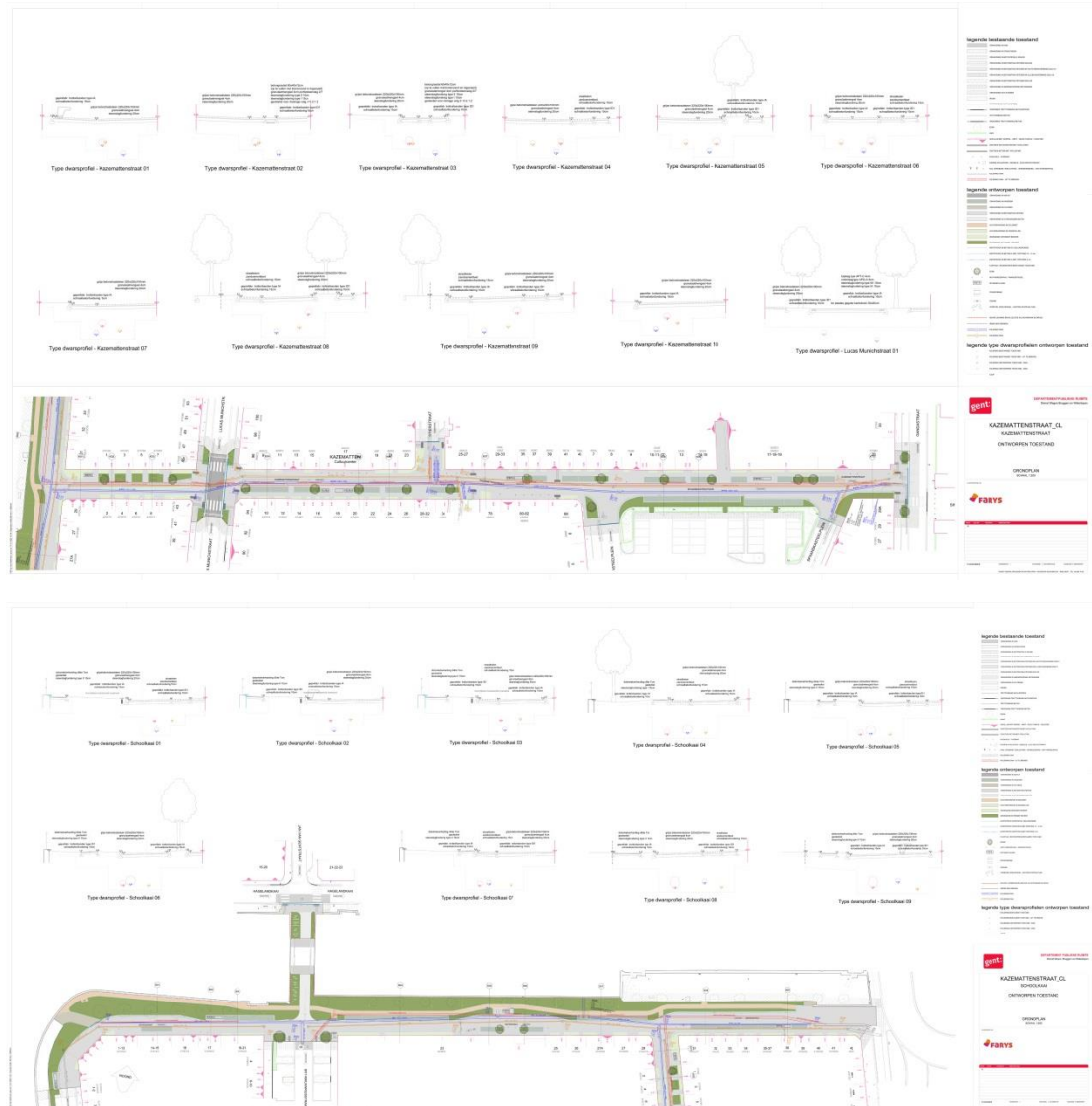
Figuur 5: projectie van de vesting op huidig kadaster met weergave van de projectzone (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Figuur6: Overzicht Bestaande Toestand (Stad Gent, Dienst Wegen, Bruggen en waterlopen)

2.5. Geplande ingrepen en hun impact op het bodemarchief

De aanvraag tot stedenbouwkundige vergunning omvat wegeniswerken en het ontdebellen van bestaande riolering.

Figuur7: Overzicht Nieuwe toestand (Stad Gent, Dienst Wegen, bruggen en waterlopen)

De totale ingreep (ca. 7578 m²) bestaat uit:

- > Ontharden, nieuwe wegaanleg en ontdebellen riolering:
 - Voorhoutkaai; ontharding door wegnemen voetpaden
 - Schoolkaai; wegeniswerken en ontdebellen riolering in dieper en breder tracé dan bestaande, grotendeels in de grachtvulling buiten de vesting
 - Kazemattenstraat, Spaanskasteelplein; wegeniswerken en ontdebellen riolering in dieper en breder tracé dan bestaande, door de courtine en door de zone van (post)middeleeuwse gebouwen en potentieel oudere sporen

In het kader van de geplande aanvraag tot omgevingsvergunning, is een archeologienota waarvan akte noodzakelijk.

2.6. Archeologisch potentieel

2.6.1. Methode en onderzoeksvragen

Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek. **Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen.**

Hierbij werden een aantal onderzoeksvragen opgesteld betreffende de projectlocatie:

- > Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- > Zijn er gegevens gekend over de eventuele verstoring van de bodem?
- > Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het projectgebied?
- > Wat is de impact van de geplande werken?
- > Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- > Is het nodig andere vormen van vooronderzoek in te schakelen om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden?

2.6.2. Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen. De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad van het archeologische erfgoed.

Het projectgebied Steenakker wordt gekenmerkt door zijn ligging buiten de middeleeuwse stad, in recent geürbaniseerd landbouwgebied. Hierdoor heeft het bureau-onderzoek zich toegespitst op de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied. **Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen.**

Volgend kaartmateriaal werd geconsulteerd t.b.v. de aardkundige analyse van de projectlocatie:

- > Tertiair geologische kaart van Vlaanderen
- > Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- > Bodemkaart
- > Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- > Hydrografische kaart van Vlaanderen
- > Bodemerosiekaart
- > Bodemgebruikskaart

2.6.3. Bekende archeologische vindplaatsen

Dit wijst op vindplaatsen waar de fysieke neerslag van menselijke activiteiten uit het verleden reeds werd vastgesteld en gedocumenteerd. Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het projectgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van het agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd evenals diverse wetenschappelijke literatuur; bestaande uit voornamelijk door Stadsarcheologie Gent opgebouwde en bestudeerde archeologische ensembles en bewaard in De Zwarte Doos. Dit werd aangevuld met het raadplegen van de Inventaris Onroerend Erfgoed (erfgoedobjecten), de Inventaris van de beschermde archeologische sites en de Inventaris van de beschermde monumenten, landschappen en stadsgezichten; evenals de Steneninventaris (de door Stadsarcheologie Gent opgemaakte en bijgehouden inventaris van alle gekende 13de-eeuwse (natuur)stenen huizen op grondgebied Gent) en de Inventaris van de walsites (de door Stadsarcheologie Gent opgemaakte en bijgehouden inventaris van alle op cartografie voorkomende sites met walgracht op grondgebied Gent). **Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen.**

2.6.4. Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën waaronder ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties. Omdat het projectgebied in een zone met een dense historische bebouwing ligt, werden verschillende bronnen nagekeken om aldus een inzicht te krijgen in de geschiedenis van deze site. Daarbij werd aandacht besteed aan het onderzoek van archieven en eventueel eerder uitgevoerd onderzoek naar de historische bebouwing of landschapsgebruik. Om bij deze casus inzicht te verwerven over de archeologische indicatoren in het plangebied werd onderstaand historisch kaartmateriaal geanalyseerd. **Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen in het assessmentrapport.**

- > Panorama op Gent, 1534
- > Kaart van Jacob van Deventer, midden 16de eeuw
- > Kaart van Braun en Hogenberg, 1572
- > Kaart van Horenbault, 1619
- > Kaart van Hondius, 1641
- > Kaart van Ferraris, 1771-1777
- > Kaart van G. Goethals, 1796
- > Atlas der Buurtwegen, 1843-1845
- > Primitief kadaster, ca. 1830-1835
- > Popp Kadasterkaarten, 1842-1879
- > Kaart van P. en L. Gérard (1855)
- > Kaart van Gevaert en Van Impe (1878)
- > Plattegrond van Gent door Compijn & Soenen (1912)
- > Luchtfoto, 2017-2018

2.6.5. Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van de planlocatie bepaalt in belangrijke mate de gaafheid en bewaringsgraad van het archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken, kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kunnen verslagen van

bodemonderzoeken of informatie uit de aardwetenschappelijke kaarten een grote rol spelen bij het correct inschatten van de aanwezigheid en van de bewaringstoestand van de archeologische resten.

Om een correcte inschatting hiervan te maken werd gebruik gemaakt van volgende bronnen:

- > Kadasterkaart
- > topografische kaart (1981)
- > orthogonale luchtfoto
- > ontwerpplannen met aanwezige nutsleidingen en riolering

Telkens werden de relevante bronnen weerhouden en opgenomen.

3. Assessmentrapport

3.1. Landschappelijke gegevens

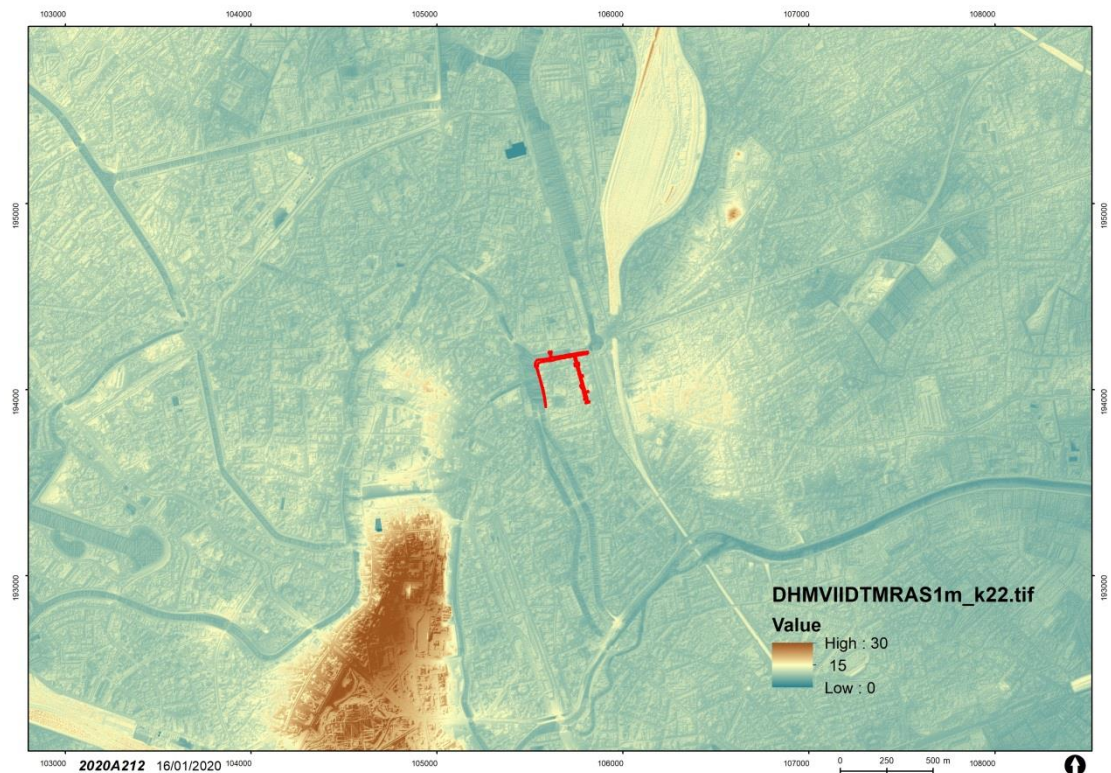
3.1.1. Topografie en hydrologie

De projectzone ligt 0,9 km ten oosten van het middeleeuwse stadscentrum, op de andere (linker) Leieoever op de uitloper van een zandrug die een oost-west verloop kent. De Dendermondsesteenweg loopt over de 'kam'. Deze drogere zandige 'hoogte' nabij de samenvloeiing van Leie en Schelde kan niet anders dan aantrekkingskracht uitgeoefend hebben op de mens. Het huidige loopniveau ligt tussen de 8,00 m en 9,00 m T.A.W., maar als we naar de ruïne van de Sint-Baafsabdij kijken zal dat oorspronkelijk lager gelegen hebben.

Van grote impact op het gebied was de realisatie rond 1540 van het 'Nieuw Kasteel'. De vestingwerken veranderden het natuurlijke reliëf.

Figuur8: Uitsnede uit Panoramisch Gezicht op Gent 1534, Sint-Baafsdorp en de Sint-Baafsabdij enkele jaren voor de ingrijpende vestingswerken (STAM Gent © www.lukasweb.be - Art in Flanders vzw, foto Hugo Maertens)

Figuur 9: Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen met aanduiding van het projectgebied (AGIV)

3.1.2. Geologie

Op de Tertiair geologische kaart situeert het projectgebied zich op het Lid Vlierzele. Het Lid van Vlierzele bestaat uit groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, plaatselijk dunne zandsteenbankjes, glauconiet- en glimmerhoudend¹.

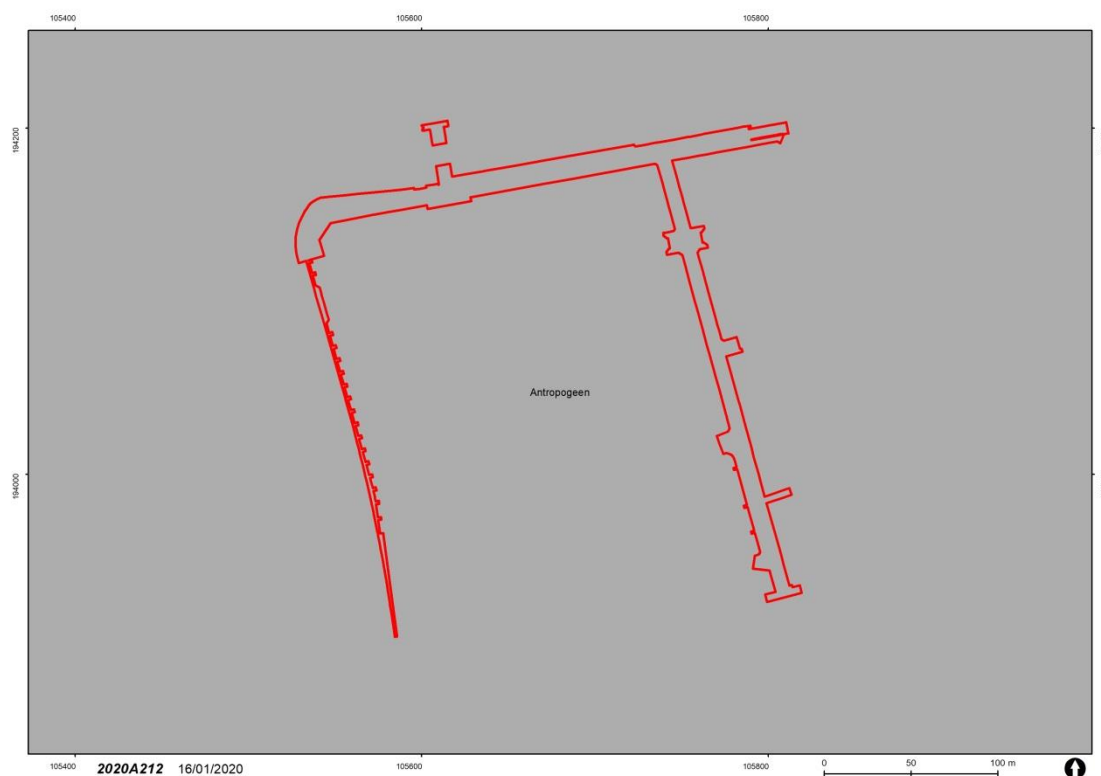
Op de Quartair geologische kaart bevindt het projectgebied zich ter hoogte van geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie².

¹ www.dov.vlaanderen.be

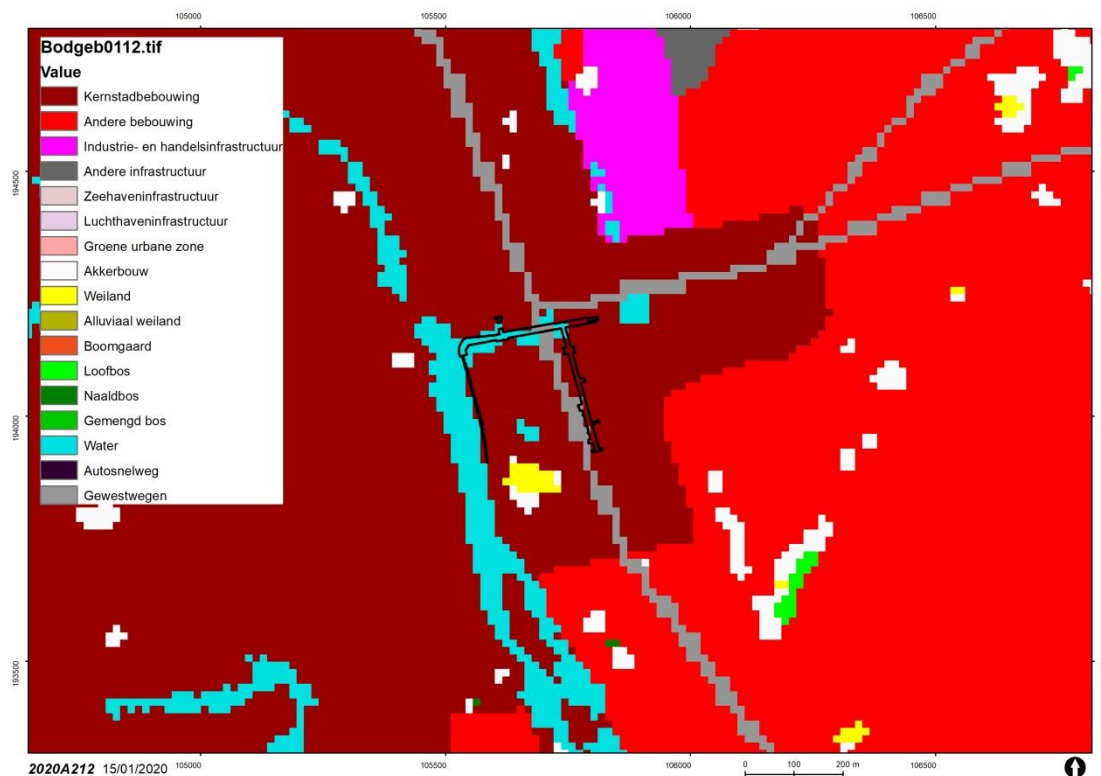
² www.dov.vlaanderen.be

3.1.3. Bodem

Figuur 127: De bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (AGIV)

Figuur13: De bodemgebruikskarta met aanduiding van het projectgebied (AGIV)

Het projectgebied zelf staat op de bodemkaart ingekleurd als antropogeen. Door archeologisch onderzoek in het verleden is geweten dat de bodem uit zand bestaat en dat dit de westelijke uitloper van de zandrug is waarop de Dendermondsesteenweg loopt. Langsheen het Spaanskasteelplein werden archeologische sporen als zandwinningskuilen geïnterpreteerd³.

De westkant van het projectgebied ligt tegen de Leie/Scheldebbedding aan. De huidige Ganda-haven is een van de historische samenvloeiingspunten van beide rivieren.

3.1.4. Verstoringshistoriek

Het projectgebied is op heden volledig bebouwd en ingericht. De huidige bebouwing dateert van 2de helft 19de eeuw en 20ste eeuw. Dit recente stratenpatroon loopt over de oudere patronen heen. De straten zijn wel van riolering en nutsleidingen voorzien, wat betekend dat de bovenzone sterk verstoord zal zijn.

Zoals hoger al vermeld bestaan de west- en noordzijde uit gedumpte en opgehoogde vestingsgracht tussen de uitstekende bastions. Deze zone is archeologisch niet interessant. Het gaat hier om 19de-eeuwse opvullingslagen.

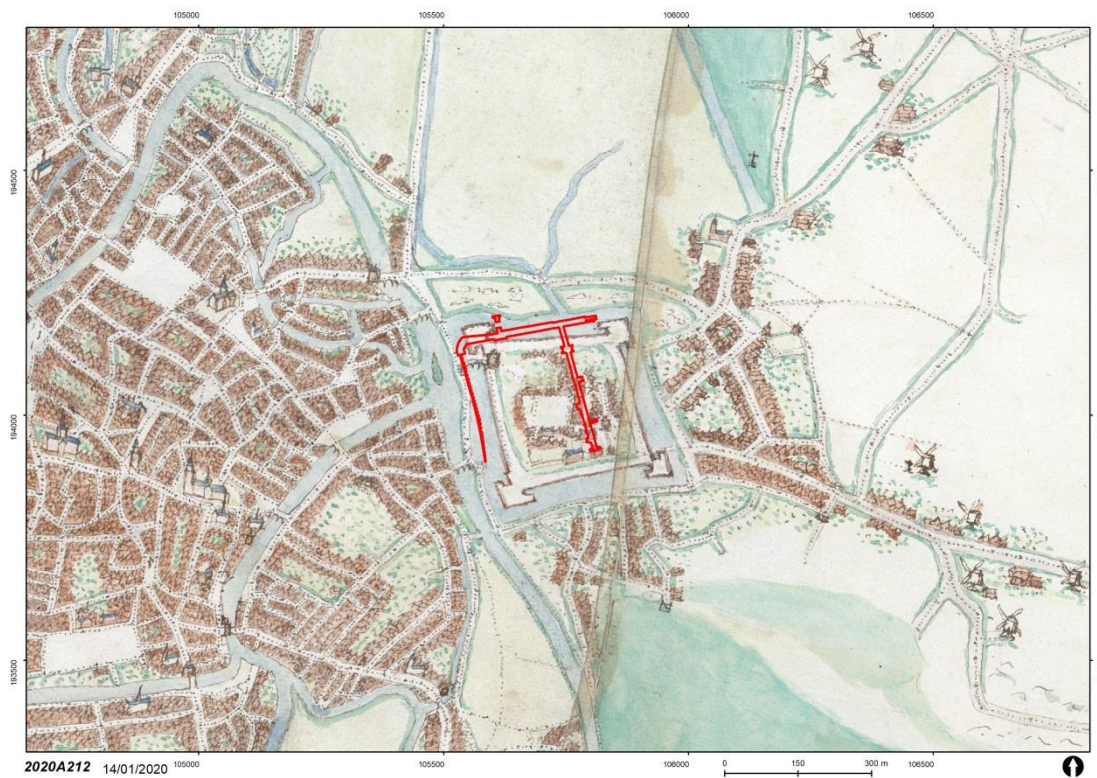
3.2. Historische en cartografische gegevens

De projectzone bevindt zich volledig op gebied van het 'Nieuw Kasteel', de dwangburcht die Keizer Karel rond 1540 optrok om gent onder controle te houden. Het panoramisch *Gezicht op Gent van 1534* laat nog de situatie van net ervoor zien; Sint-Baafsdorp en de Sint-Baafsabdij (fig. 8). Alle andere kaarten en zichten geven het 'Spaans Kasteel' weer. Bij de ombouw tot vesting werden bestaande (abdij)gebouwen gesloopt, maar een ander deel van de (abdij)gebouwen werd geïntegreerd.

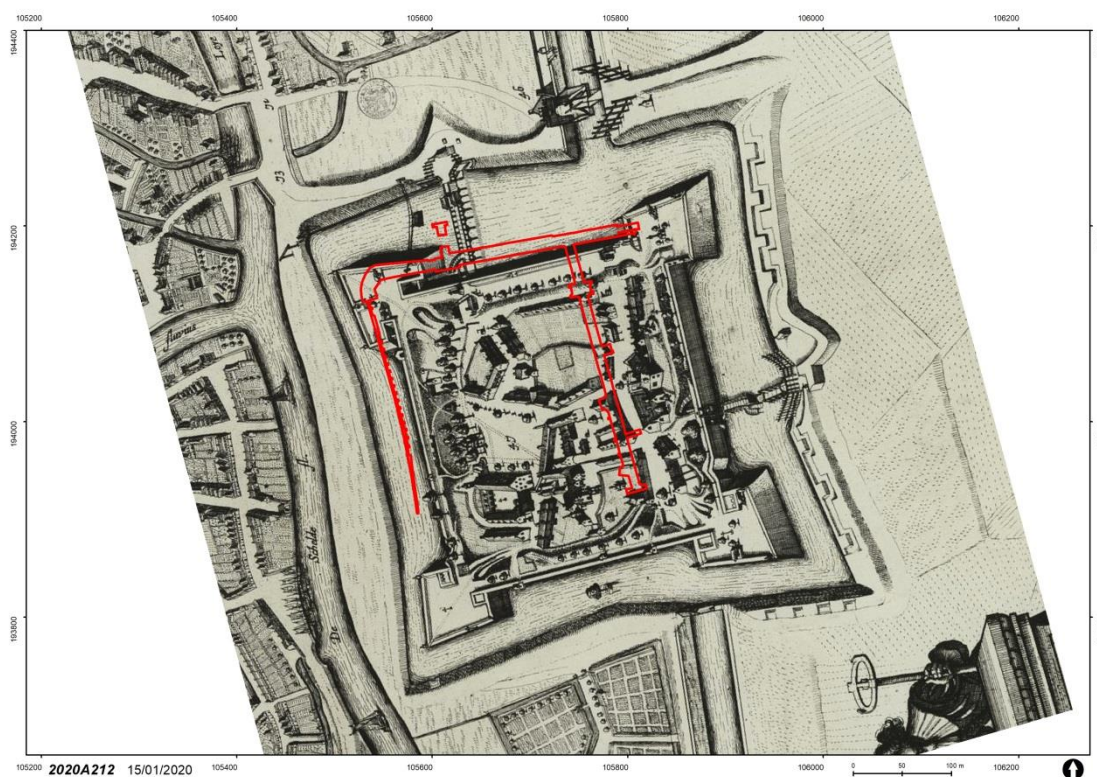
Waarschijnlijk werd bij die operatie de omtrek licht opgehoogd en kwam het middendeel in een 'soepbord' te liggen. De projecties van het 16de- tot 18de-eeuwse kaartmateriaal laten niet toe om de afgebeelde bebouwing ten opzichte van het huidige straattracé juist in te schatten. De eerste betrouwbare georeferentie is het primitief kadaster uit 1835. Daarop is duidelijk te zien dat delen van het huidige tracé oude huisjes snijden of dat de rooilijn vroeger meer vooruitsprong. Van wanneer die huizenblokken dateren is moeilijk te zeggen op basis van het kaartmateriaal.

Waarschijnlijk valt de hele projectzone buiten het middeleeuwse abdijareaal, of deels net op de oostgrens. De Kazemattenstraat doorsnijdt dan wel het middeleeuwse Sint-Baafsdorp. Op alle iconografisch en cartografisch materiaal is op ongeveer hetzelfde tracé als de huidige Kazemattenstraat ook een straat te zien, of toch een opeenvolging van open ruimtes tussen de huizenblokken. De Kazemattenstraat is een soort rechte trekking van deze voorganger, waardoor het begin 19de-eeuwse huizenblok doorsneden wordt (tussen Lucas Munichstraat en Stierstraat).

³ BERKERS, M. & STOOPS, G. 2012

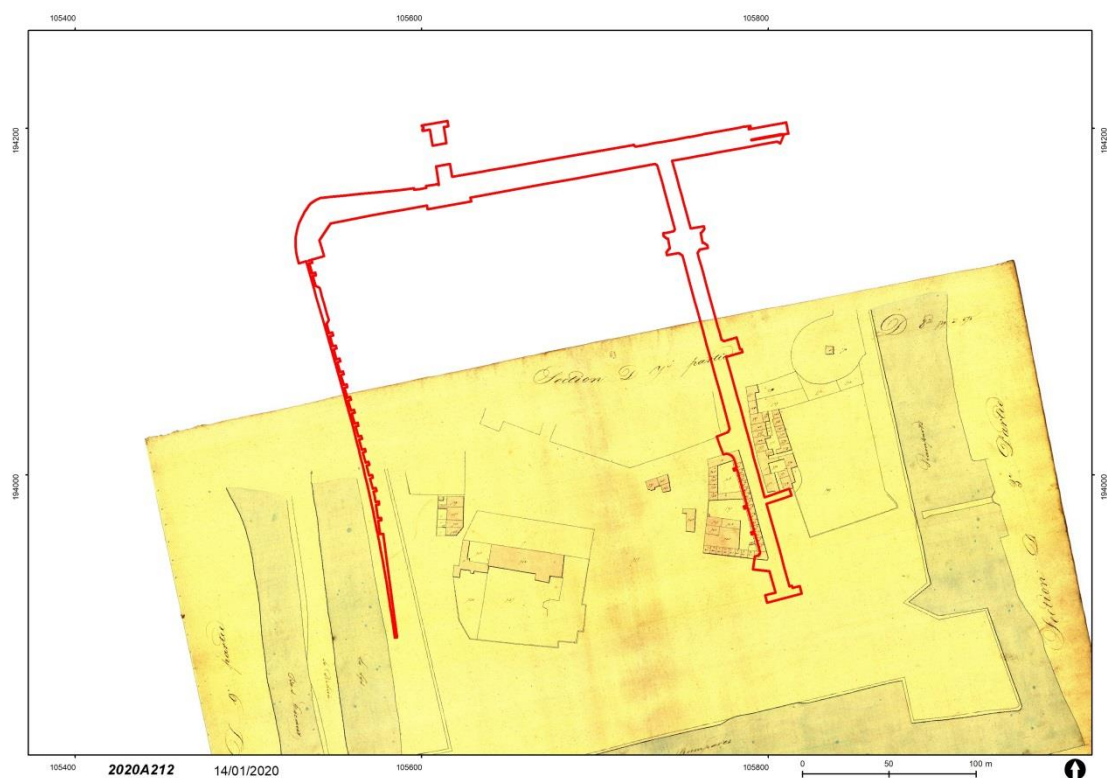
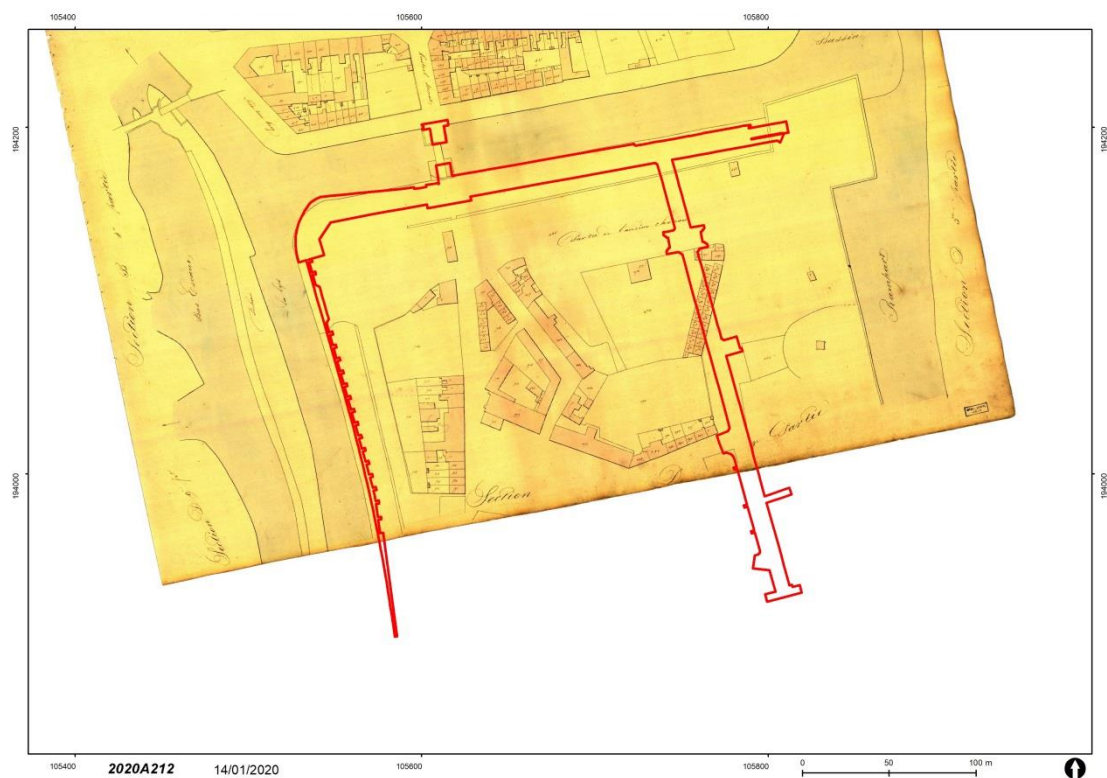
Figuur14: Gentse stadskaat van Jacob Roelofs van Deventer, 1559 (Nationale Bibliotheek, Madrid)

Figuur 15: Stadsgezicht op Gent van Hendrik Hondius, in de Flandria Illustrata van Antonius Sanderus, 1641 (Stad Gent, De Zwarte Doos, Archief Gent, SAG_IC_DK_1_13)

Figuur16: Detail uit de Kaart van Ferraris (1771-1778), Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, met aanduiding van de projectzone (Koninklijke Bibliotheek van België)

Figuur17: : Het projectgebied aangeduid op het Primitief Kadaster, ca. 1835 (Universiteitsbibliotheek, Gent)

3.3. Archeologische gegevens

3.3.1. Beschrijving van de gekende archeologische waarden

De projectzone in de huidige wijk Sint-Macharius ligt op een plek die minstens van in de vroege middeleeuwen een grote rol heeft gespeeld in de ontwikkelingsgeschiedenis van de Stad Gent. Algemeen kan men stellen dat de vele losse vondsten van (versmeten) Gallo-Romeins materiaal op een bewoning op de plek zelf of in de onmiddellijke nabijheid duiden. Sporen in situ uit die periode zijn er weinig (wel een vuurplaats), daar de middeleeuwse bouwactiviteit de hele zone stevig doorwoeld heeft. Een blik op de CAI vertelt deels dit verhaal. Enkel de archeologische vaststellingen die een meerwaarde hebben bij de afwegingen aangaande archeologische voorwaarden voor dit project worden belicht.

CAI157855: zone tussen de Schoolkaai en de Lucas Munichstraat. Hier werden in 1982 oost-west lopende baksteenmassieven gedocumenteerd die de noordmuur van de 16de-eeuwse vesting vormen. De moederbodem werd op -40 cm t.o.v. het straatniveau vastgesteld. Op het hele perceel was dit massief het enige spoor.

CAI157779: De tuin van het pand aan de Schoolkaai 35 ligt binnen de 16de-eeuwse versterking. Hier werden bij een opgraving in 1991 de bakstenen muren en tegelvloer van het voormalige kruidmagazijn vrij gelegd. Dit gebouw was bekend van het 17de-eeuwse kaartenmateriaal. Gebouwd in 1585 en bewust opgeblazen in 1828. (Nog niet aanwezig op Hondius, wel op primitief kadaster, maar niet meer op Vandermaelen)

CAI157846: Bij wegeniswerken werden massieven bestaande uit baksteen en Doornikse kalksteen met als bindmiddel kalksteenmortel aangetroffen, dit op ca. 1,5 m diepte. Het betreft hier waarschijnlijk het noordoostelijke bastion. Sporen van overwelling kunnen op kazematten wijzen.

CAI157784: In 1991 werden er opgravingen verricht na afbraak van het 19de-eeuwse slachthuis. Ten oosten van de voormalige abdijkerk werden talloze elkaar oversnijdende middeleeuwse en postmiddeleeuwse bijzettingen gezien. Losse Gallo-Romeinse vondsten evenals sporen wijzen op aanwezigheid in de hoofdzakelijk 2de eeuw. Ook hier werden delen van de vestingmuur gedocumenteerd, de zuidcourtine en het zuidwestelijk bastion. In het oostelijke gedeelte van de Nieuwe Beestenmarkt dagzoomt de moederbodem, waarschijnlijk werd er bij de aanleg van het Spaans Kasteel genivelleerd.

CAI152132: Bij opgravingen in 1991 op de Nieuwe Beestenmarkt, kant Gandastraat werden natuurstenen resten van de parochiekerk en eronder een vroegmiddeleeuwse waterput opgegraven.

CAI157875: In 1978 en 1979 werden op het Spaanskasteelplein opgravingen uitgevoerd. Hierbij werd veel versmeten Romeins aardewerk teruggevonden, evenals constructiemateriaal. Daarnaast werden ook muren en tegelvloeren uit de middeleeuwen teruggevonden.

CAI157818: Een losse vondst uit de opgravingen van 1978-1979 is een Romeinse intaglio. Een afvalputje uit die opgravingen bevat 19de-eeuwse pijpenaarden plaquettes.

Bij de opgravingen in 2010 aan de Gandastraat 31 werd het onderliggende zand, de moederbodem, reeds bereikt op ca. 8,00 m T.A.W. De hele zone was door zandwinningskuilen verstoord. Verder gaande op het schervenmateriaal in de vulling kon een deel van de kuilen in de 14de eeuw gesitueerd worden en een andere groep in de 17de tot 18de eeuw. Er werden geen sporen teruggevonden die op constructies of gebouwen wezen.

Figuur 20: De op de CAI aangeduide relevante archeologische relictten (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

3.4. Archeologische verwachting en afweging verder vooronderzoek

Het projectgebied betreft bestaande straten, openbaar domein dus, waar een nieuwe wegenis is gepland. Samen Met deze werken zal ook de riolering aangepakt worden. Er komt een ontubbeling van het bestaande stelsel. Deze werken zullen plaatselijk dieper en breder gaan dan de bestaande verstoring.

Voor de Schoolkaai en de Voorhoutkaai zijn de archeologische verwachtingen nihil, behalve de noordwesthoek; daar waar het tracé van de riolering het bastion aansnijdt.

De hele Kazemattenstraat doorsnijdt een zone waarvan men weet dat die sporen van minstens uit de Romeinse periode kan bevatten. In de middeleeuwen was dit de locatie van Sint-Baafsdorp, een dens bebouwde enclave rond de Sint-Baafsabdij, waar we geen plannen of iconografie over beschikken uitgezonderd het gezicht op Gent van 1534. In die 16de eeuw werd deze locatie eerst omgebouwd tot dwangburcht, later opgenomen in de stadsverdediging.

Archeologisch zijn er voor elke periode aanwijzingen gevonden in de nabije omtrek.

Wel blijkt uit verschillende metingen dat er waarschijnlijk tijdens de bouw van de vesting sterk geëgaliseerd is en een deel van de bodem afgetobt. Vastgesteld werd dat in de zuidwesthoek van het vestingareaal de moederbodem dagzoomde. Ook in het noorden bevond die zich slechts op 40 cm onder het straatniveau. Ondanks deze nivelleringen werden toch heel wat diepe sporen gedocumenteerd.

Op basis van het bestaande kaartmateriaal zal de aanleg wel een vermoedelijk vroeg 19de-eeuws huizenblok kruisen, dit tussen de Lucas Munichstraat en de Stierstraat.

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek in combinatie met de geplande werken (riolerings- en wegeniswerken) kunnen we volgende besluiten:

De geplande werken, in casu het ontdubbelen van de riolering, zullen een diepere en bredere verstoring veroorzaken dan de bestaande. Gezien het geladen historische verleden van de plek is de kans hierbij groot dat archeologisch patrimonium vernietigd wordt. Dit geldt voor de Kazemattenstraat en de noordwesthoek van de Schoolkaai.

Verdere archeologische maatregelen worden geadviseerd in het programma van maatregelen.

4. Relevante bibliografie

BERKERS, M. & STOOPS, G., *Gandastraat 31*, in : *Archeologisch onderzoek in Gent. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, reeks 2, nr. 6, Gent, 2012, pp. 23 - 37

BUREN VAN DE ABDIJ, *Het Spaans Kasteel Gent. Van Dwangburch tot woonwijk*, Gent, 2018

BOCKSTAEL, P., *Verloren voorwerpen: een Romeinse intaglio*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1986, jg. 10 nr. 2, pp. 67-72

ERVYNCK, A., e.a., *Een laat-Merovingische waterput uit Gent (O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis*, 1991 jg. 15, p. 2

LALEMAN, M.C., *Vondstmeldingen; Schoolkaai*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1982, jg. 6 nr. 2, pp. 47-48

LALEMAN, M.C., e.a., *Vondstmeldingen. Slachthuisstraat, Slachthuis*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1991, jg. 15 nr. 1, pp. 63-64

LALEMAN, M.C. & RAVESCHOT, P., *Vondstmeldingen; Kasteellaan*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1983, jg. 7 nr. 3, p. 34

LALEMAN, M.C. & RAVESCHOT, P., *Vondstmeldingen; Nieuwe Beestenmarkt-Slachthuisstraat*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1991, jg. 15 nr. 3, pp. 37-38

S.N., *Vondstmeldingen. Sint-Machariuswijk, archeologisch onderzoek*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1978, jg. 2 nr. 3, pp. 39-41

S.N., *Vondstmeldingen. Sint-Machariuswijk, archeologisch onderzoek*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1979, jg. 3 nr. 3, pp. 26-28

VAN DE WALLE, R., *Pijpaarden plaketten uit de Sint-Machariuswijk*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1985, jg. 9 nr. 1, pp. 38-44

VAN DOORNE, G., *Vondstmeldingen; Schoolkaai 35*, in: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, 1991, jg. 15 nr. 3, p. 39

www.inventaris.onroerenderfgoed.be

www.onroerenderfgoed.be

www.dov.vlaanderen.be

<http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

www.gent.be

Thesaurus

Archeologie: Het bestuderen van overblijfselen en voorwerpen of een ander spoor van menselijk bestaan in het verleden, alsook de bestaansomgeving van de mens, waarvan het behoud en de bestudering bijdragen tot het reconstrueren van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie tot de natuurlijke omgeving en ten aanzien waarvan opgravingen, ontdekkingen en andere methoden van onderzoek betreffende de mensheid en haar omgeving betekenisvolle bronnen van informatie zijn.

Archeologienota: Document, opgemaakt op basis van een archeologisch vooronderzoek, met administratieve gegevens, een verslag over de resultaten van het onderzoek, een voorstel van beslissing en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen.

Archeologisch onderzoek: Het gebruik van technieken en methoden waarmee archeologische sites, archeologische zones of delen ervan worden opgespoord en onderzocht met inbegrip van archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen.

Bodem: Het bovenste deel van de aardkorst waarin planten kunnen wortelen, samengesteld uit minerale deeltjes en organisch materiaal, inclusief levende organismen. Een bodem ontstaat uit de verweringsproducten van lokale gesteenten of uit afgezette, losse sedimenten.

Bureauonderzoek: Bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte bouwkundige of archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omvattende de aan- of afwezigheid, de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit ervan.

Centrale Archeologische Inventaris: Databank die archeologische vondstlocaties en indicatoren daartoe in het Vlaams Gewest in kaart brengt en de beschikbare informatie bundelt (afkorting: CAI).

Historische studie: Historische studie is de studie van historische bronnen, zoals documenten en historisch kaartmateriaal. Bepaalde relictten kunnen in historische bronnen reeds vermeld zijn en op oude kaarten weergegeven zijn. Dit geeft interessante bijkomende informatie omtrent de vondsten en de bewaringstoestand in die periode.

Middeleeuwen: Verwijst naar de periode in West-Europa van grofweg de 5de tot de 15de eeuw. De verschillende stijlen die zich tijdens deze periode ontwikkelden kenmerken zich door de evolutie van de Grieks-Romeinse traditie naar een meer christelijke thematiek, door de energieke geest van de Germaanse volken en door de bloeiende nieuwe steden die werden bevolkt door vrije burgers.